

Literatuurclubs Drenthe

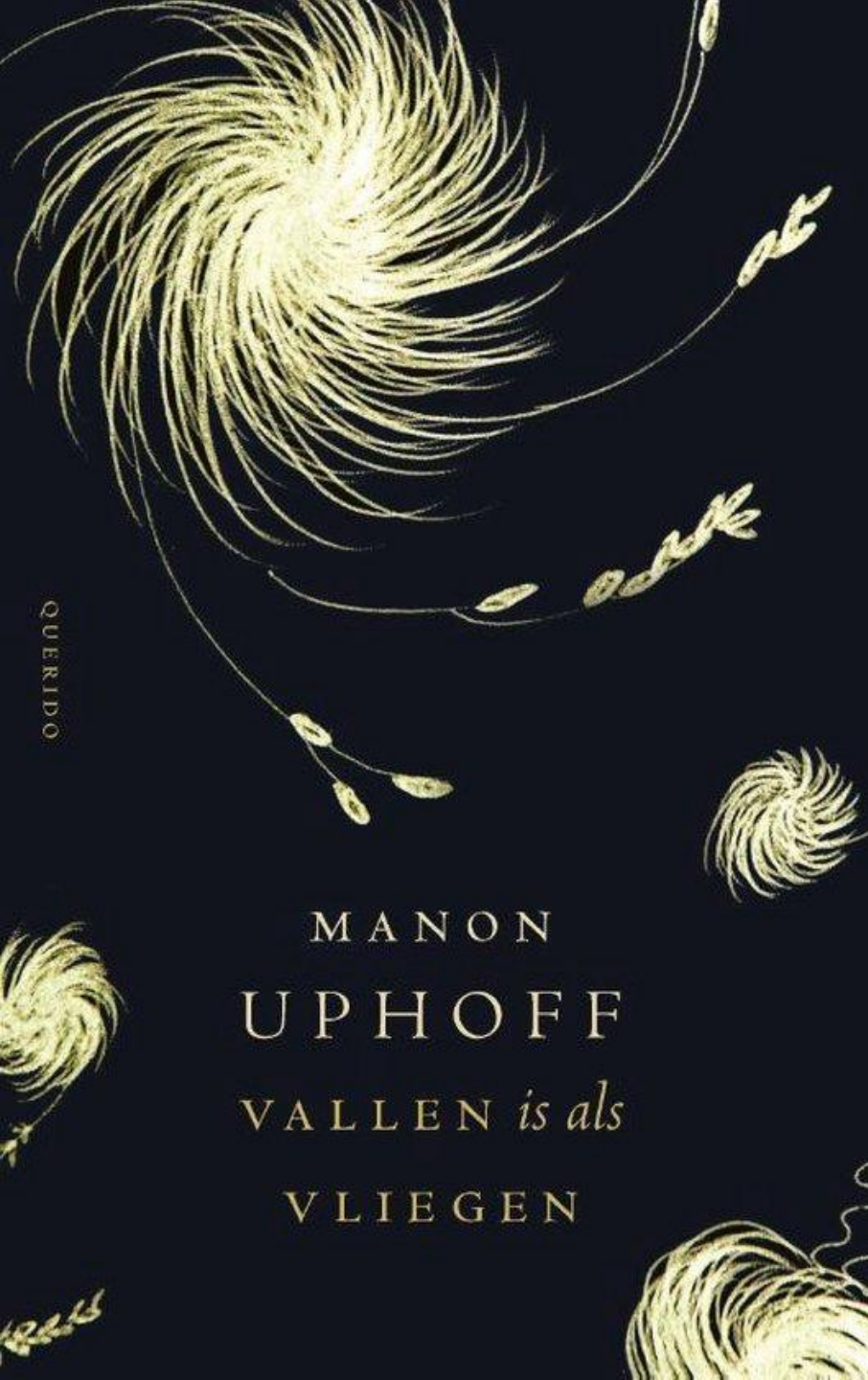
BOEKBESPREKING NOVEMBER 2020

Willem Goedhart

Vragen, suggesties of opmerkingen?

➤ haren@boomker.info

➤ Vragenuur: woensdag 18 november 2020, 19.30 uur

Opzet presentatie

1. Begeerte & Gemis

Familie in het oeuvre van Manon Uphoff

2. 'Echt gebeurd is geen excuus'

De autobiografische fictie in de roman

(pauze)

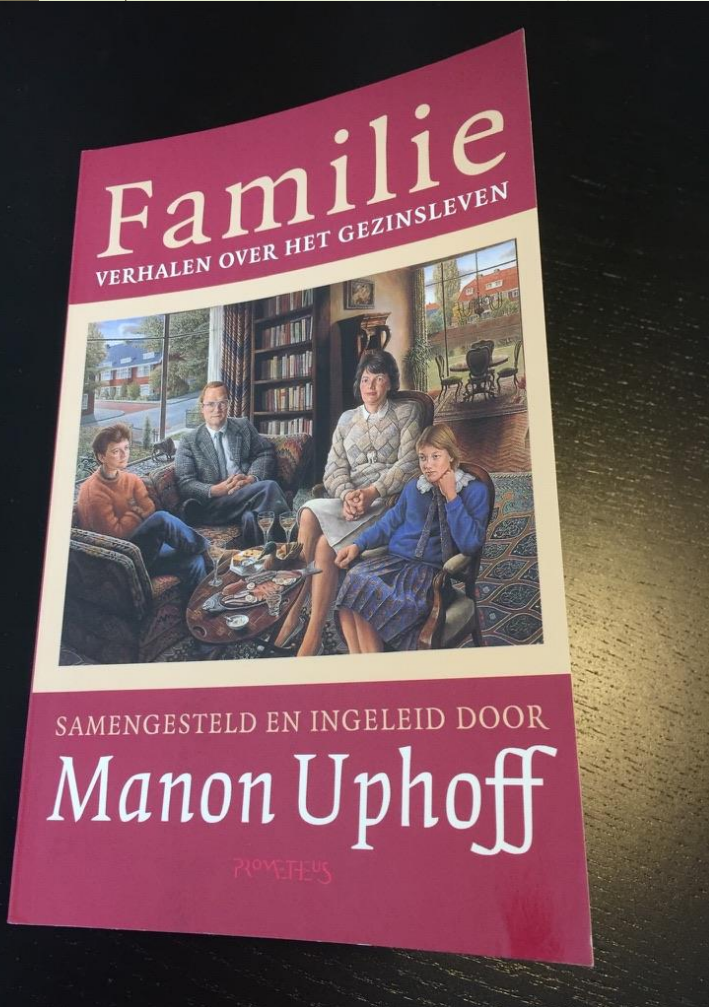
3. Stilistische eruptie

Tzum-prijs voor de mooiste roman van 2019

4. Het rariteitenkabinet

Allusies, intertekstualiteit en symboliek

1. Manon Uphoff over (haar) familie

- ▶ Duizenden schrijvers hebben in de loop van hun leven pogingen ondernomen dit **warrig netwerk van relaties** waarvan zij en wij **ongevraagd** deel uitmaken, te verklaren, te beschrijven, uit elkaar te trekken en eventueel opnieuw te verknopen. Aan het eind van het verhaal volgt dan soms alsnog de **liefdesverklaring**. Vaak ook de – definitieve – **breuk**.
- ▶ Ik heb er lang over gedaan om mijn eigen familie te **accepteren**. Te beseffen: dit zijn de **mensen bij wie ik hoor**. Ik kwam erachter dat ik de lastige kanten van mezelf vaak op hen **projecteerde**, en wat dat betreft had ik in ons **grote gezin** een ruime keus.

De stamboom in *Vallen is als vliegen*

- **vader:** Henri Elias Henrikus Holbein ('De Minotaurus')
- **moeder:** Anna Alida Steiner ('De Arriera')
- **stiefzussen:** Henne Vuur & Toddiewoddie
- **broers:** F ('Malle'), Max, Tobias ('Toby') & Kaj
- **zusje:** Libby

- fictieve personages, geworteld in de werkelijkheid
- vaste figuren in het oeuvre van Manon Uphoff

Stamboom

* Henri Elias Henrikus Holbein x 1942 Eerste vrouw
(1914-2001)

1 (1943)
2 (1944)
3 (1945)
4 (1946)
5 (1948)

* Anna Alida Steiner x 1945 Eerste man
(1925-2005)

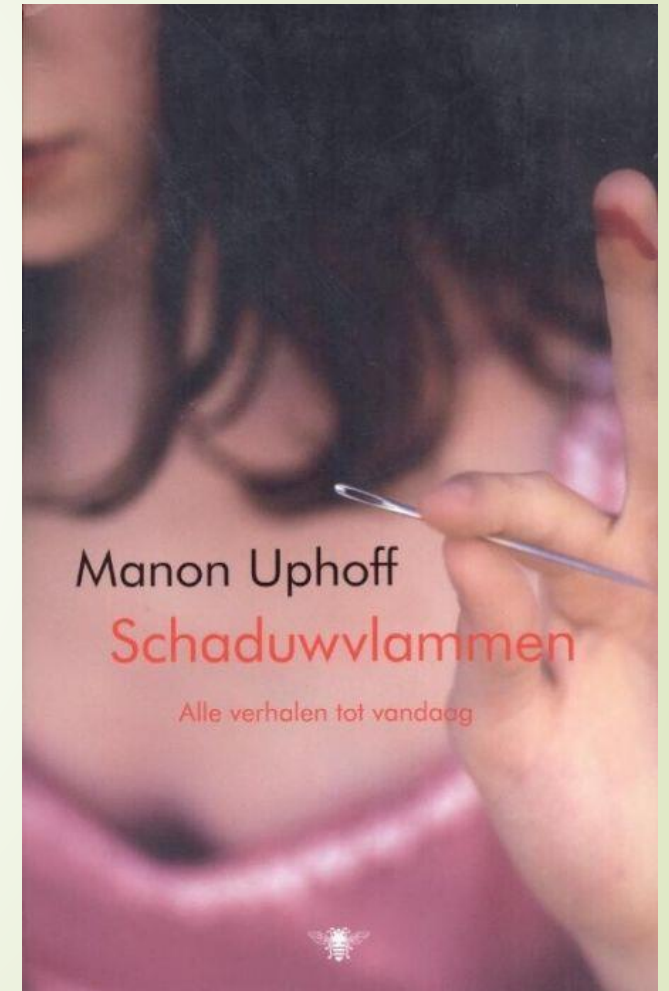
Henne (1946-2015) ('Henne Vuur')
Toddie (1947) ('Toddiewoddie')

* Henri Elias Henrikus Holbein x 1950 Anna Alida Steiner

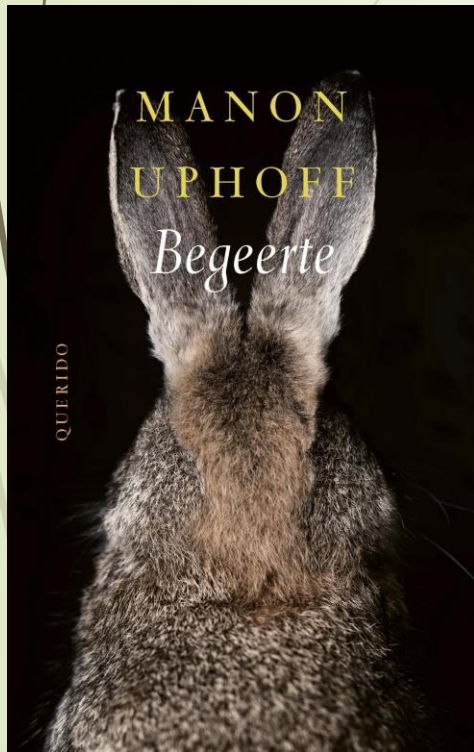
F ('Malle') (1951)
Max (1952)
Tobias ('Toby') (1956-1962)
MM ('Ondergetekende') (1962)
Kaj (1963)
Libby (1967)

Familieleden in het oeuvre van Manon Uphoff

- **Begeerte:** ouders / gehandicapte broer / (stief)zus
- **Gemis:** vader / moeder / broers / gehandicapte broer
- *De fluwelen machine:* ouders / tweeling / schoonfamilie
- *De yanger:* broers
- *De bastaard:* halfbroers
- **Koudvuur:** ouders / gehandicapte broer / broer & zusje
- *De spelers:* echtgenoot / schoonfamilie
- *De ochtend valt:* ouders / broertje / zusje
- *De zoetheid van geweld:* groot gezin / stiefzus & neef
- **Vallen is als vliegen:** ouders / stiefzussen / broers / zusje

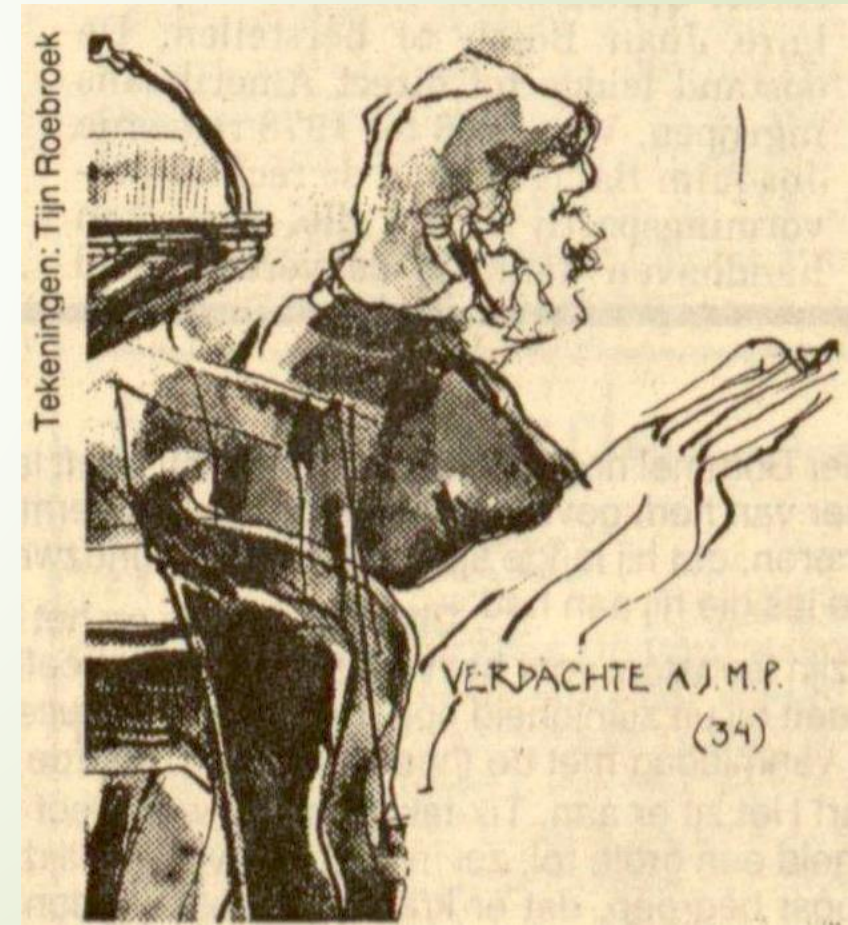
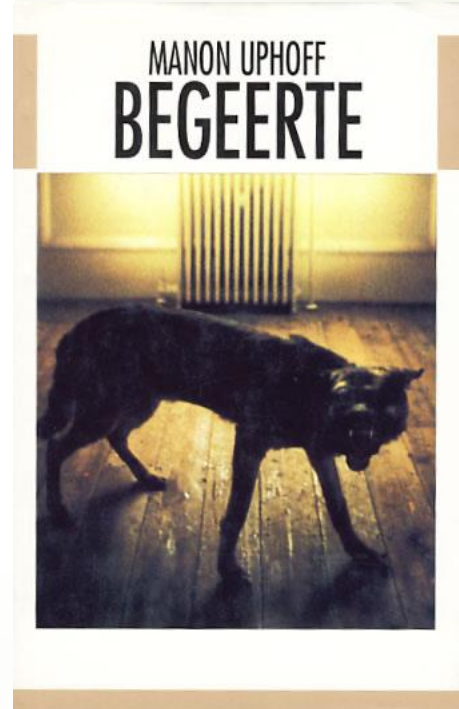

Voorwoord *Begeerte* (heruitgave 2020)

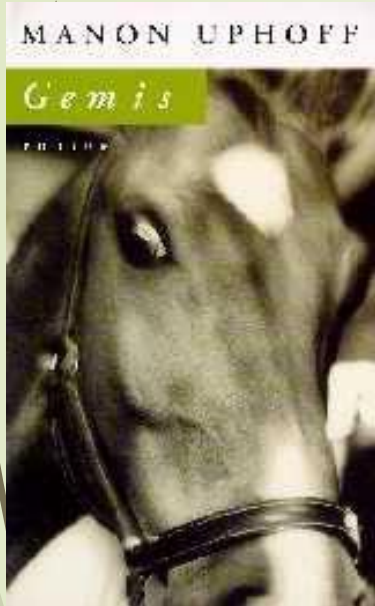

- Voor mij is het altijd om die **verscheidenheid aan perspectieven** gegaan. De verstandelijk beperkte broer, die zo moet vechten om als mens gezien en gehoord te worden, de tot vlees gereduceerde moeder en vrouwelijke leden van een gezin, **de tot bezet gebied te maken meisjes en vrouwen**, het gevecht om wie waardig is en wie niet, de wreedheid van de macht en de onzin van de macht, **de verbinding van lust en walging, van lust en macht...**
- Wist ik toen dat de schrijver die ik ben geworden dit alles in romans, verhalenbundels en novellen **blijvend zou onderzoeken**? Of dat het zou leiden, op een dag, tot die diepste afdaling in de vulkaan waaruit **Begeerte de eerste eruptie** was? Kon ik toen vermoeden dat dit op een dag, bijna vijfentwintig jaar later, zou leiden tot **Vallen is als vliegen, de ultieme uitbarsting** van de vulkaan?

'Brand' uit *Begeerte* (1995)

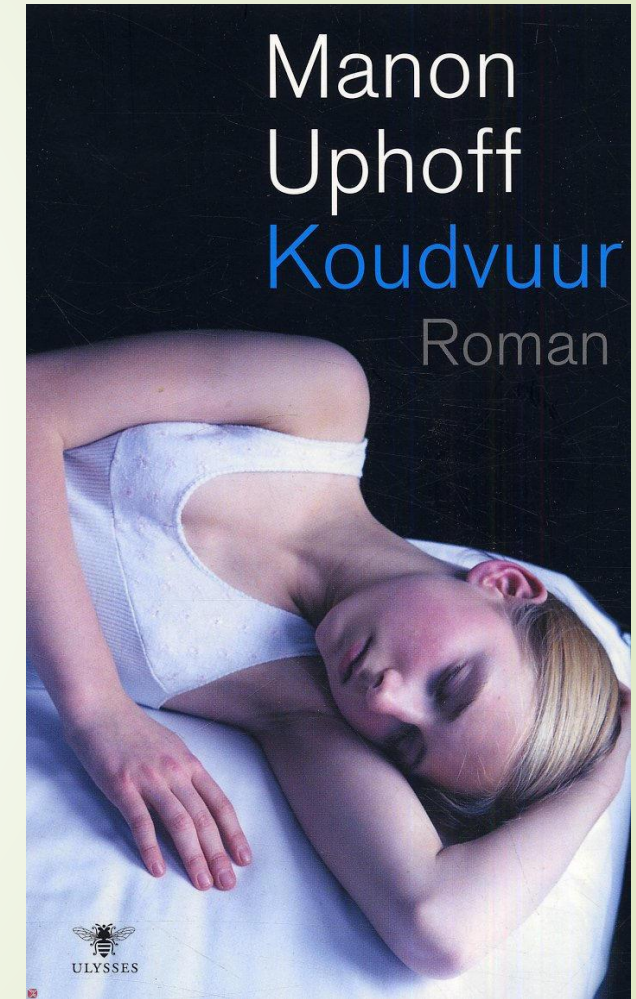
Gemis (1997)

- Hij zei dat mijn moeder zijn liefde was, en de kern vormde van zijn bestaan. 'Eerst je moeder... dan niets. Dan weer niets. En *dan* komen jullie.' (G41)
- Hij was nogal strikt in de distributie van zijn liefde. 'Eerst komt jullie moeder, dan weer jullie moeder... dan komt er *niets*... dan weer een hele tijd niets... en *dan* komen jullie.' (VIAV35)
- Dan klommen wij, Eddie, Nicolaj en ik, de trap op naar boven en verstopten we ons in een van de kamers (meestal die van Theo en Eddie, waar achter het stapelbed net genoeg ruimte was en waar zich het lichtknopje bevond).
- Wij, de drie jongsten (Kaj, Libby en ik), verborgen ons altijd op dezelfde plek: de met stofdotten gevulde hoek achter het bed van Malle. Wie als eerste zou worden aangeraakt zou sterven. (VIAV34)
- **intertekstualiteit binnen het eigen oeuvre**
- **(persoonlijke) verhalen op verschillende manieren vertellen**

Koudvuur (2005)

- ▶ 'Ja,' zegt hij, 'eerst is er jullie moeder, dan weer je moeder, dan een hele tijd niets. Dan weer niets... en dan pas komen jullie.' (50)
- ▶ Ze verstoppen zich altijd in de kamer van Sasja en Ferdinand op dezelfde plek: achter het stapelbed in de uiterste hoek van de pijpenla, waar stofdotten aan de ijzeren verbindingen hangen.
- ▶ vader Henri: statisticus, kunstenaar, dwingende persoonlijkheid
- ▶ kettingrokende moeder die steevast dreigt ervandoor te gaan
- ▶ Ferdinand: verstandelijk gehandicapte broer met zijn vogels
- ▶ Kaj-indehemel: op jonge leeftijd overleden, daarna kwam Ninon
- ▶ stiefzus Toddie en haar gewelddadige vriend uit de gevangenis
- ▶ **Koudvuur vertelt het verhaal van *Vallen is als vliegen* vanuit een ander vertelperspectief, en zonder het seksueel misbruik.**

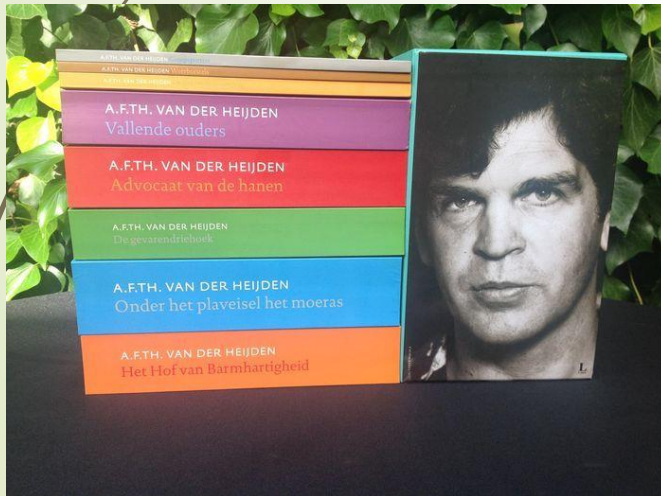
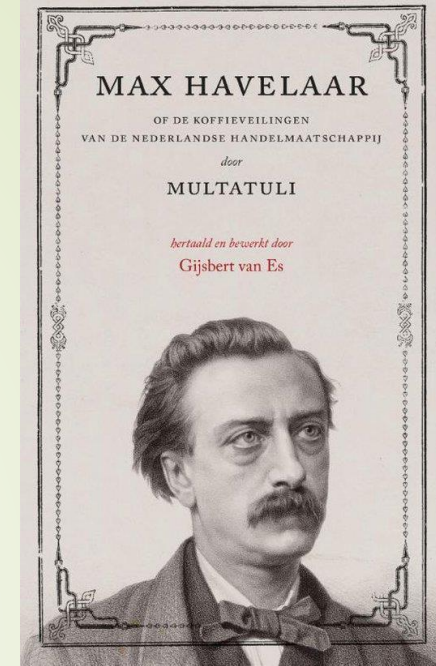

2. 'Echt gebeurd is geen excuus' – autobiografische fictie verraderlijk proza en sluwe interviewers

De aantrekkingskracht van de autobiografische roman

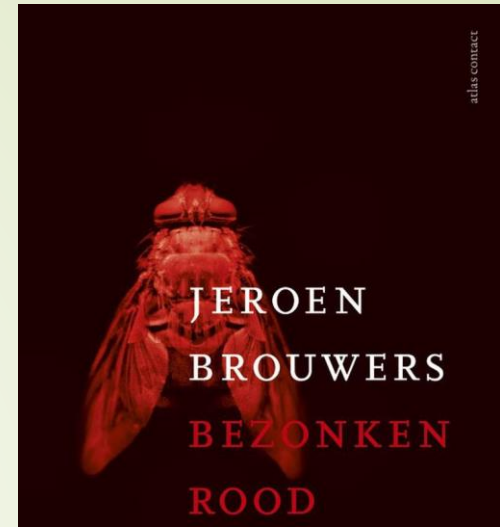
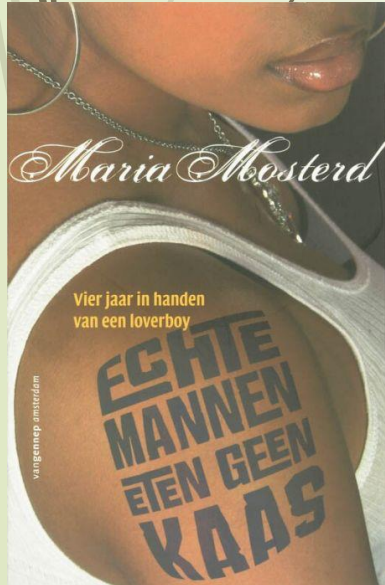
- de suggestie van echtheid;
- een invitatie tot herkenning;
- spiegel en zelfbevestiging.

Opruimen en hemelvaart, over de autobiografische roman
- Arnold Heumakers, [Raster #74, 1996](#)

Het verraderlijke van de autobiografische roman

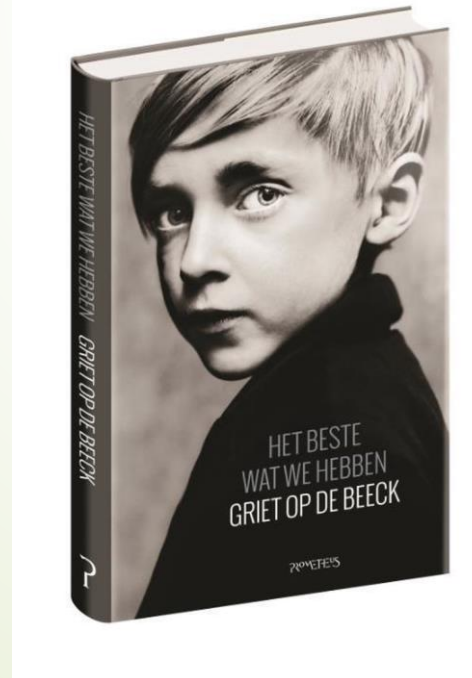
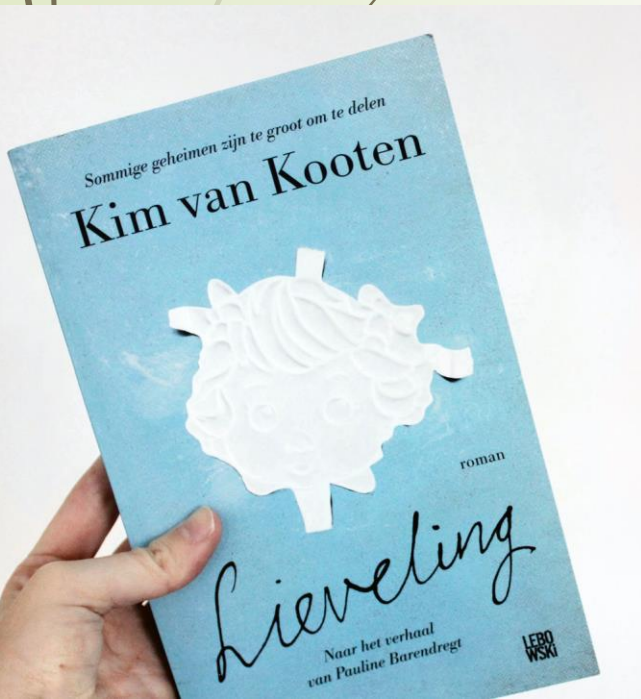
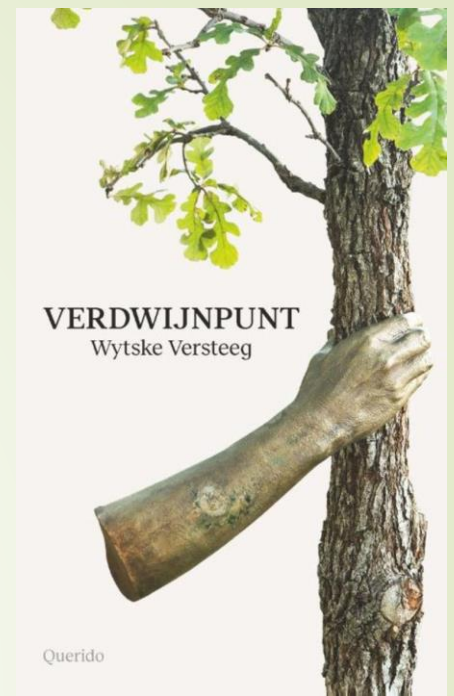
- eigen perspectief vs. andere ervaringen;
- gefingeerde autobiografische roman;
- literair spel met feit en fictie.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2018/07/16/stella-kreeg-clios-jurkje-a1610115>

Autobiografische fictie over seksueel misbruik

- ongeloof
- schaamte
- taboe

Interviews met Manon Uphoff over haar autobiografische roman (1)

- ▶ **‘Met haar uithongering verwijderde mijn zus zich uit de geschiedenis’**
- interview met Thomas de Veen in *NRC Handelsblad*, 21 maart 2019
- ▶ **weezin tegen autobiografisch schrijven**
 - negatief oordeel van de betrokkenen;
 - lage status van de autobiografische vertelling;
 - geen algemeen menselijke ervaring;
- ▶ “Ik beschrijf in het boek de onrust die ontbrandt als een oudere zus van de verteller, die hetzelfde heeft meegemaakt als zij, zich zwijgend heeft uitgehongerd en zich dus keurig netjes uit de geschiedenis heeft verwijderd. Dat was, daar hoef ik geen geheim van te maken, mijn zus. Toen dacht ik: zo vergaat het mij als ik mijn mond houd.”

Interviews met Manon Uphoff over haar autobiografische roman (1)

- ▶ **Je blijft onderscheid maken tussen jezelf en de verteller in de roman. Waarom hecht je daaraan?**
- ▶ “Omdat de verteller meer mogelijkheden heeft dan ik. De stem in dit boek kan ongebreideld woedend zijn, taal laten vonken, vernietigen en wraak nemen, zeggen: dit verhaal hoort bij de geschiedenis. Ze kan méér dan ik als persoon kan. In de literatuur kan ik ruimte scheppen die er anders niet zou zijn. De roman biedt de ruimte voor de verhalen waarmee we niet zo gemakkelijk bij de burens op de koffie kunnen.”
- ▶ Roman overstijgt het autobiografische verhaal en wordt ‘geschiedenis’.

Interviews met Manon Uphoff over haar autobiografische roman (2)

- ▶ **'Als vader zijn seksuele wil oplegt'**
- interview met Iris Pronk in *Trouw*, 15 maart 2019
- ▶ Enkele uren na het doodsbericht ging Uphoff in bad – en begon te huilen, ze kon niet meer stoppen. In eerste instantie bracht ze haar tranen niet in verband met Henne. Maar in de maanden daarna was ze volkomen van de wereld, 'berooft van mijn gevoelsleven'. "Alsof ik geen ziel had, een huls was. Toen dacht ik: dit kan niet goed zijn. En ondernam ik de mentale wandeltocht naar mijn zus."
- ▶ **U wilde het verhaal eerst niet vertellen, waarom niet?**
"Ik had dit verleden opgeborgen zodat niemand erbij kon, ik trok er alleen als schrijver af en toe iets uit, een detail of motief voor een verhaal."

Interviews met Manon Uphoff over haar autobiografische roman (2)

- ▶ **U wilde van deze gedeelde ervaringen een universele vertelling maken. Waarom was dat zo belangrijk?**

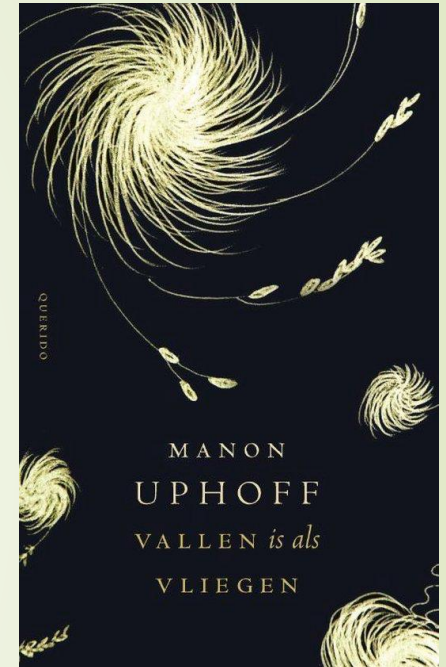
“Het verhaal is voor de familie in het boek heel persoonlijk, maar verre van uniek.”

- ▶ **Waarom heeft u voor de familie in het boek de achternaam Holbein gekozen, naar de beroemde vijftiende-eeuwse schilder?**

“Ik wil me niet verschuilen, ik maak er geen geheim van dat ik betrekkelijk weinig heb verzonnen. Toch wilde ik niet de naam Uphoff gebruiken. Ik vond het een pijnlijke gedachte dat onze levens verengd zouden worden tot de keuzes en de daden van de man die ons verwekt heeft.”

Conclusies over de 'autobiografische' roman

- de suggestie van echtheid;
 - een invitatie tot herkenning;
 - spiegel en zelfbevestiging.
- ongeloof
 - schaamte
 - taboe
- eigen perspectief vs. andere ervaringen;
 - gefingeerde autobiografische roman;
 - literair spel met feit en fictie.

Soms vraag ik me af wat er zou gebeuren als een andere persoon dan ik dit verhaal, deze geschiedenis zou vertellen, Max bijvoorbeeld, of Kaj. (150)

Maar veel meer nog dan dat je je zorgen maakt over al dit schaamtevolle, ben je geprikkeld, en houd je je bezig met de esthetiek. Wat kan en moet je ermee als je zo veelvoorkomend, alledaags en banaal bent geworden als zo'n verdomd slachtoffer? Waarin zit dan de verdomde glorie? (165)

PAUZE

*“Wat maakt *Vallen is als vliegen* tot een glorieuze roman?”*

Dadelijk:

- Tzum-prijs & stijl
- Het rariteitenkabinet

Tzum-prijs voor de mooiste zin van 2019!

En hier ben ik, kruipend naar die plek die tot vandaag zijn angstparfum van gele orchidee, passiebloem en mest uitwasemt, in een poging te aanschouwen wat ik daar geweest ben: het laatste poppetje in de matroesjka, met de scheef geschilderde kommaoogjes, het poppetje dat je niet kan openen. (103)

In *Vallen is als vliegen* laat Uphoff zien dat ze het brede palet aan stilistische mogelijkheden op meesterlijke wijze kan inzetten. De winnende zin begint met 'En', zoals zo veel zinnen in het boek (of met 'Of') om de gelijktijdigheid van gebeurtenissen en contrasterende emoties te benadrukken, zoals ook het neologisme 'angstparfum' een combinatie van 'gele orchidee, passiebloem en mest' is. In het tweede deel van de zin zit een beeld dat wellicht het boek samenvat: de schrijver die op zoek is naar wie zij toen was. De woorden 'het poppetje dat je niet kan openen' die de laatste woorden van het hoofdstuk zijn, vormen een schrijnend contrast met het misbruik op de bladzijden daarvoor.

Rutger H. Cornets de Groot

Mooie zin, maar 'in een poging te aanschouwen' kon vervangen worden door 'om te'.

[Vind ik leuk](#) · [Beantwoorden](#) · 3 w

Manon Uphoff

Nee, dat kan eigenlijk niet daarmee zou de betekenis veranderen, "om te aanschouwen" is zekerder, dat wat gezien wordt ligt meer buiten de ik. Met "in een poging" is ook het aanschouwen gecompliceerd en hangt het samen met wat de ik wel of niet kan en wat er überhaupt mogelijk is, 😊

[Vind ik leuk](#) · [Beantwoorden](#) · 2 · 3 w

Woorden voor het onzegbare

'Laten we het vandaag eens hebben over de bewegingen der hemellichamen, de banen der planeten, de gulden snede...'

'Nooit een tekening in het midden beginnen en dan niet het hele vel bestrijken...'

'Niet zo hard je hand op en neer bewegen... zachter, zachtjes, verdomme...' (62)

Vernederd zeggen jullie? Stelletje idioten! Ik werd niet vernederd, ik werd tot vlamhete zonnekoningin gemaakt! (100)

In diezelfde periode werd Toddiewoddie verkracht. Er volgde geen aangifte. Niemand wilde haar daarbij ondersteunen. Ze raakte zwanger en stond het kindje direct na geboorte af. (140)

(Incest, de musical:)

'Eèn... ze zijn voor het leven getekend / Hun pa heb ze veel aangedaan, holee! / hun kinderziel stuk gebroke / hun kinderhart pijn gedaan / - holee!') (173)

Banaliteit verdrijven met de kracht van de taal

Mijn werkkamer, haha, waar ik niets uitvoerde, maar naakt, terwijl snot en slijm uit mijn neus liepen, gezeten als een dwerg of een antieke Chinese boeddha op de vloer van pijnboomplanken die daar maanden eerder door hem was gelegd (toen we nog droomden over wat deze plek kon worden), pagina voor pagina uit het boek trok. (13)

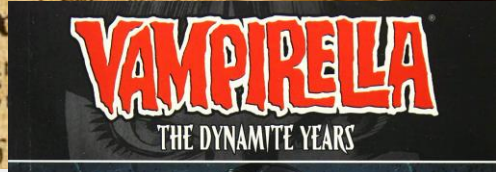
Maak plezier, dans, feest, stop eens een waskaars tussen je billen. Eet een zorgvuldig gegaarde risotto. Buig je over de penis van je man, die kan het ook niet helpen. (164)

Waar we ons bloed kunnen voelen stromen, of dit nu koud of heet is... en niets metafoor is, maar alles tegelijk, zowel aan de binnen- als aan de buitenkant van de tijd bestaat, waar vallen hetzelfde is als vliegen.

Planeten worden niet geboren, ze barsten met geweld tot bestaan. (189)

4. Het rariteitenkabinet

Allusies, intertekstualiteit en symboliek in *Vallen is als vliegen*

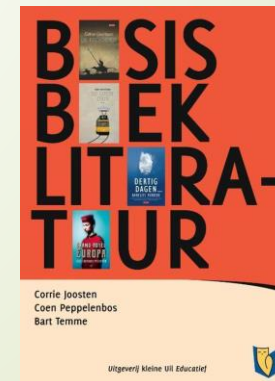

Terminologie

- **Allusies:** of *toespeling* of *zinspeling* is een stijlfiguur waarbij naar een algemeen feit, een bekende persoon, een bekende gebeurtenis, een bekende tekst enz. wordt verwezen, veelal op impliciete wijze.
- **Intertekstualiteit:** is het verschijnsel dat literaire teksten echo's bevatten van andere (literaire) teksten. Wij *lezen en schrijven* in een "intertekst", in een culturele, maatschappelijke en literaire traditie.
- **Symboliek:** of *zinnebeeld* is een teken waarbij geen natuurlijke relatie bestaat tussen de *representatie* van het teken en de *betekenis* die ermee wordt uitgedrukt. Symboliek is een verzameling van (bekende) symbolen.

- Meer weten over literatuurtheorie?

- Corrie Joosten, Coen Peppelenbos & Bart Temme, *Basisboek Literatuur*
- Gilles Dorleijn & Erica van Boven, *Literair mechaniek*
- H. van Gorp e.a., *Lexicon van literaire termen*

De drie vormen op twee bladzijden

('De lange winter van ons ongenoegen' - pagina 14-15)

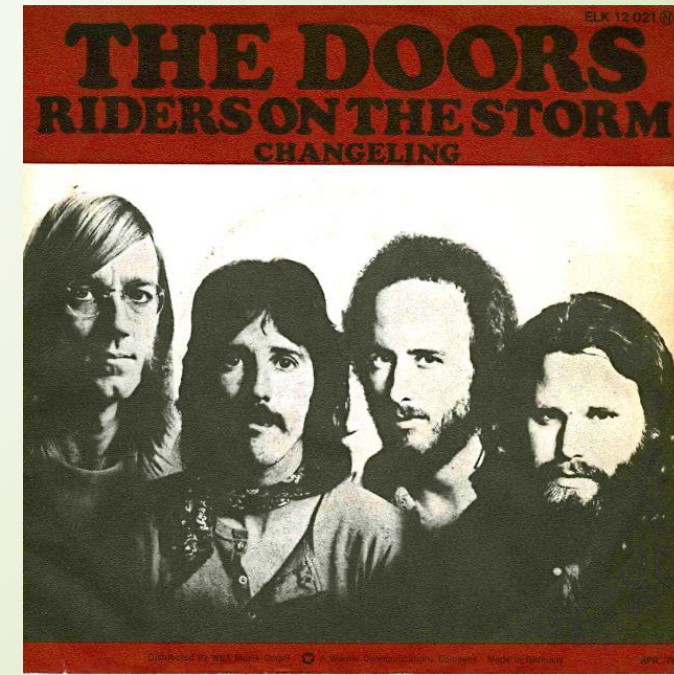
➤ **Allusies:** 'Dat Sméagol-achtige wezen in die kamer? Dat was ik, (...)'

De drie vormen op twee bladzijden

('De lange winter van ons ongenoegen' - pagina 14-15)

- **Allusies:** 'Dat Sméagol-achtige wezen in die kamer? Dat was ik, (...).'
- **Intertekstualiteit:** '*(There's a killer on the road, his brain is squirming like a toad.)*'

De drie vormen op twee bladzijden

('De lange winter van ons ongenoegen' - pagina 14-15)

- **Allusies:** 'Dat Sméagol-achtige wezen in die kamer? Dat was ik, (...)'
- **Intertekstualiteit:** '*(There's a killer on the road, his brain is squirming like a toad.)*'
- **(Symboliek):** '(...) het intense uiteenrukken en verscheuren van boeken.'

Manon Uphoff
De spelers

De drie vormen op twee bladzijden

('De lange winter van ons ongenoegen' - pagina 14-15)

➤ **Allusies:**

➤ **Intertekstualiteit:**

➤ **Symboliek:**

➤ **Examenvraag:** 'Waarbij ik me voelde als een van Hendrik VIII's ter dood veroordeelde vrouwen.

King Henry, to six wives / He was wedded / One died / One survived / Two divorced / Two beheaded.

Eenzaam en bitter zijn de gekrenkten.'

De drie vormen op twee bladzijden

('De lange winter van ons ongenoegen' - pagina 14-15)

- **Allusies:** 'Waarbij ik me voelde als een van Hendrik VIII's ter dood veroordeelde vrouwen.'
- **Intertekstualiteit:** '*King Henry, to six wives / He was wedded / One died / One survived / Two divorced / Two beheaded.*'
- **(Symboliek):** 'Eenzaam en bitter zijn de gekrenkten.'

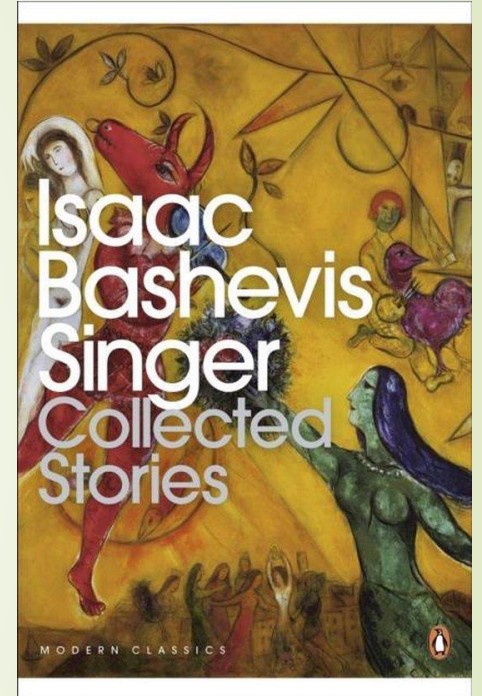
Henne Vuur

- Mager, maar nog niet griezelig uitgemergeld. Een mooie vrouw, die haar haar verfde in het zwartste zwart. Bij gelegenheid was ze haar stem kwijt. (26)
- Woede, soms voel ik dat die nooit zal doven, dat het een voorgoed brandende toorts zal zijn. (28)
- Natuurlijk is Henne Vuur niet haar echte naam. Isaac Bashevis Singer gaf die aan een van zijn formidabele in woede ontbrandende personages en ik noem haar zo omdat dat is wat ze heeft gedaan, een vlam ontsteken. Op de 13de november vonkte ze langs elke tree van de trap als een lucifer. (31)

Isaac Bashevis Singer – *Henne Fire* (1968)

- ▶ Henne, good sort that she was, could not suffer injustice.
- ▶ Her ribs protruded like hoops.
- ▶ Still, in a small town one is not allowed to starve.
- ▶ But how strong is a female?
- ▶ Henne continued to cause trouble even after her death.
- ▶ **In de historische werkelijkheid geworteld personage in een fictief, literair universum**

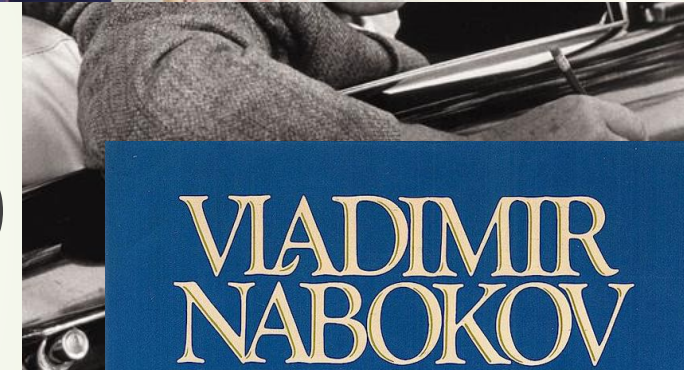
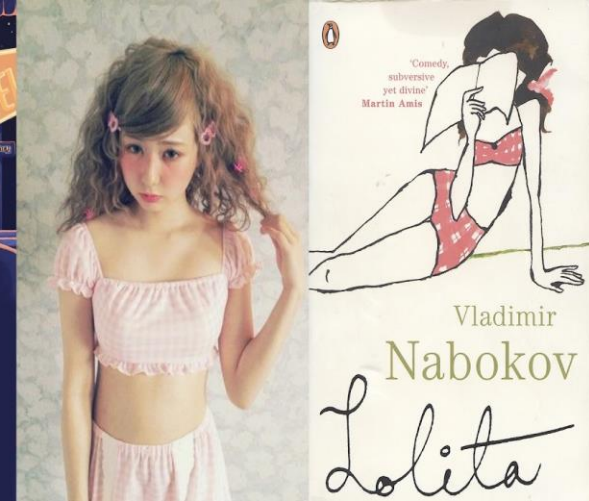

Nabokov & *Lolita*

Zodat ik me, om met Nabokov te spreken,
kan bevrijden 'van de weelde van hun rijkdom'. (33)

Toen ik begon te lezen (...) tuimelde ik meteen het door
Nabokov in *Lectures on Literature* beschreven wonder in. (58)

- En ik kan het weten: ik was een van die Lolita's. (126)
- En dat onder deze diffuse, angstaanjagende
haviksmensen ('leg je bril daar maar neer')
HEHH de best opgeleide, meest verfijnde en
Humbert Humbertiaanse was. (133)

De Minotaurus

- Griekse mythologie
- 'stiermens'
- het Labyrint
- kinderooffers
- kunst en literatuur
- fantasy en (computer)spellen

De Minotaurus in *Vallen is als vliegen*

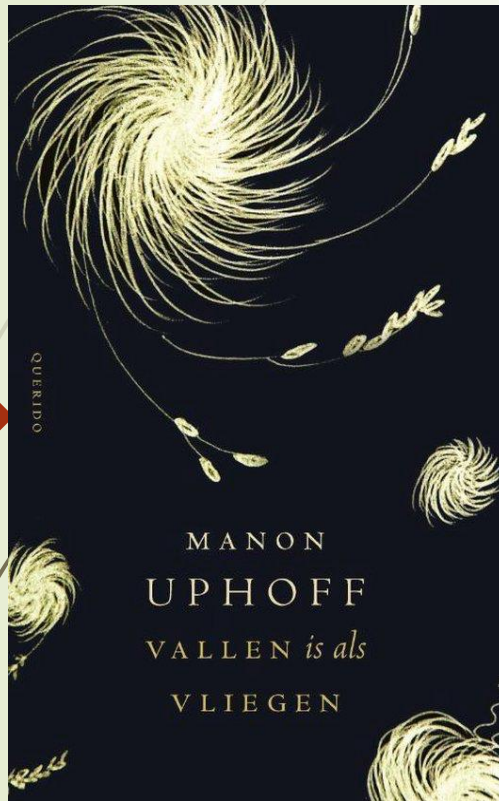
- [...] ik nog niet in staat zou zijn (...) om een beeld van de Minotaurus en zijn labyrint op te trekken. Ten eerste omdat de Minotaurus geen beeltenis accepteerde (of had); hij vertoonde zich alleen in het donker. (95)
- Henri verdween en loste op, en ergens in het ondoordringbare git: een kille tochtvlaag, een uiterst dun reepje licht dat verdween en eveneens oploste, en entree de Minotaurus. (97)
- Ja, mijn vaderpapa was de Minotaurus, de Enige Echte en Ware. Dus waag het niet hem neer te halen! (100)
- Zelfs een Minotaurus heeft momenten waarop hij zich verzadigd met een stokje tussen zijn tanden peutert omdat daar een sliertje van een of ander karbonaadje is blijven steken. (106)

Het rariteitenkabinet vormt de ziel van de roman

- Allusies maken het onzegbare beter zegbaar.
- Intertekstualiteit plaatst het verhaal in een (literaire) traditie.
- Symboliek geeft het verhaal een cultuur-historische betekenis.
- KATIQUIWA Ka-ti-qi-wah- (*zelfstandig naamwoord, onzijdig*).
Naam voor een universum dat met een krachtige explosie is ontstaan in de onrustige geest van M.M. Holbein – rond 1966 of '67.
Wellicht al in 1950 of '51 bekend onder de naam *Kontiqiwa* of *Kuttiqiwa* bij Toddiewoddie en/of Henne Vuur.

Vragen? Opmerkingen? Discussie!

➤ haren@boomker.info

➤ woensdag 18 november 2020, 19.30 uur

Bedankt en graag tot ziens!